

had die leemte kunnen aanvullen. Het is tekenend voor het gebrek aan belangstelling van de schrijfster voor dit soort problemen dat zij in een voetnoot (p. 26) een reeks van de tussen 1563 en 1573 op de Keulse markt jaarlijks verhandelde wijnhoeveelheden afdruckt, maar daarbij niet eens opmerkt dat daaruit een duidelijke inzinking van de wijnhandel, de voornaamste commerciële functie van Keulen, blijkt voor de jaren na 1569. Bijlage III geeft een lijst van de jaarlijkse opbrengsten van de belasting op de handelsomzet te Keulen tussen 1589 en 1667. De schrijfster besluit daaruit slechts dat de conjunctuur pas in de tweede helft der zeventiende eeuw ongunstig werd. Zij ziet daarbij de hevige crisis rond 1612 over het hoofd, ofschoon deze duidelijk in verband staat met het vertrek der vreemde kooplui uit Keulen in de voorafgaande jaren. Het verdiende bovendien wel te worden beklemtoond dat de recessie na 1661 eigenlijk weinig uitgesproken was.

Een speciale vermelding verdient Bijlage V met de afbeelding van zeventig merken van kooplui die te Keulen bedrijvig waren. Al met al is dit boek, ondanks zijn wat beperkte visie, een bijzonder nuttig werkinstrument door zijn rijkdom aan concrete gegevens over de internationale kooplui die zich in de Rijnmetropool ophielden.

R. van Uytven

Willem Janszoon Verwer, *Memoriaelbouck. Dagboek van gebeurtenissen te Haarlem van 1572-1581*, J. J. Temminck, ed. (Haarlem: Schuyt & Co, 1973, 238 blz., f 16,90); *Men sagh Haerlem bestormen* (Haarlem: Schuyt & Co, 127 blz., f 10.-).

De herdenking in 1973 van het beruchte beleg van Haarlem in voorjaar en zomer van 1573 is aanleiding geweest tot het uitkomen van de twee bovengenoemde werken.

Het eerste ervan is de lang-gewenste uitgave van het dagboek van een notabel katholiek Haarlemmer. Het handschrift ervan is na lange omzwervingen komen te berusten in het klooster van de Dominicanen te Nijmegen, van wie het mij, gezien een geruchtmakende transactie van 1963, bepaald meevalt, dat zij het niet allang te gelde gemaakt hebben. De inhoud van dit 'Memoriaelbouck' is natuurlijk in de eerste plaats van lokaal historische betekenis, maar de rol, die Haarlem gespeeld heeft in de periode 1572-1578 - die van 'de verwildering' om met de mijns inziens niet genoeg gewaardeerde historische-romanschrijver P. H. van Moerkerken te spreken - en in geestelijke zin ook nog lang daarna, verleent aan het dagboek bovendien een nationale waarde. In dit licht gezien, is het jammer, dat de uitgever gemeend heeft de passage over het beleg van Alkmaar te moeten weglaten. Is dat geen staal van *l'esprit de clocher*? Met dat al beken ik, dat Verwers 'Memoriaelbouck' mij tegenviel: het doet in zakelijke waarde en vooral ook in zielkundige diepte onder voor het in 1959-1960 in de Werken van het Historisch Genootschap uitgegeven *Dagboek van broeder Wouter Jacobsz'* dat dezelfde periode bestrijkt. Wat het eerste aspect aangaat, is hier echter wel een soort 'gezichtsbedrog' in het spel: wat er belangrijk in is, werd reeds vanuit het handschrift dienstbaar gemaakt aan de geschiedschrijving, met name het relaas over de befaamde 'Haarlemse Noon' van eind mei 1578; daarvoor is dit dagboek de voornaamste bron.

De uitgave is, voorzover een recensent dit kan nagaan, voortreffelijk. Met kennis van zaken zijn de genoemde of aangeduide personen geïdentificeerd en de topografische aanduidingen gepreciseerd. Het geheel wordt voorafgegaan door een 'Inleiding' die Verwers doopceel licht en het handschrift vakkundig beschrijft. Enigszins vreemd klinkt de opmerking bij Verwers vernoeming van Haarlems heldin Kenau Simons Hasselaer, dat zij bewijst, 'dat Kenau niet geheel en al naar het rijk der fabelen moet worden verwezen'. Afgezien van mijn indruk, dat niemand dat meer doet sinds het uitkomen van mejuffrouw

RECENSIES

Kurtz' biografie (1956), vrees ik, dat de heer Temminck wat te veel authentieke waarde hecht aan een passage, die Verwer bijna letterlijk heeft overgenomen uit de in 1573 te Delft gedrukte *Historie* van Johannes Arcerius. Aan het eind van het werk vinden wij een uitstekend register van persoonsnamen, gevolgd door een woordenlijst, waarvan ik helaas moet vrezin, dat zij gebruikers, die niet genoegzaam thuis zijn in het Hollands van de betrokken tijd, vaak in de steek zal laten. Enigszins vreemd doet het mij aan, dat de fraaie en duidelijke reproductie van de kaart van Thomas Thomaszoon, waarop de bij het beleg aangerichte vernielingen zijn aangegeven, als verstopt zit aan de binnenzijde van de stofomslag van het boek. Ik vrees, dat menig een haar niet zal opmerken.

Het tweede der te bespreken uitgaven is een fraai geïllustreerd gedenkboek van het beleg met een los-ingelegde catalogus van de in april-juni 1973 te Haarlem gehouden bij uitstek leerzame en boeiende tentoonstelling. De inhoud van het boek is wat ongelijk van waarde, maar staat in het algemeen op een hoog peil. Zelfs het obligate 'voorwoord' van burgemeester L. de Gou onderscheidt zich gunstig van de gewone gelegenheidsinleidingen, meestal aaneenschakelingen van gemeenplaatsen. Het eerstvolgende stuk, 'Het Haarlem van de 16de eeuw', van de hand van de huidige gemeente-archivaris J. J. Temminck - de uitgever van het hiervóór besproken *Memoriaelbouck* - is de herdruk van een krantenartikel, dat uitmunt door exactheid en helderheid, maar niet of nauwelijks ingaat op de achtergrond der Haarlemse beroerten. Dieper graaft een artikel van W. M. Zappey, 'De zestiende eeuw en Noord-Holland', dat over de economische ontwikkeling rijke gegevens en scherpe karakteristieken verschaft. Van grondige literatuurkennis getuigt de studie van S. Groenveld, getiteld 'Beeldvorming en realiteit', niet helaas van evenwichtig en consciëntieus oordelen. Ook wie het waardeert, dat hij Bilderdijk eenvoudig elimineert, en hem niet te hard wil vallen, nu hij de wetenschappelijke onhoudbaarheid van Groen van Prinsterers postulaten ongemoeid laat en zelfs min of meer suggereert, dat de degelijke vaklieden Van Schelven en De Pater daarvan óók uitgingen, heeft reden om zich te stoten aan de verbijsterend-oppevlakkige manier, waarop hij zich afmaakt van P. Geyl, de man, die op de Nederlandse geschiedschrijving zulk een ingrijpend-modificerende invloed heeft geïllustreerd, dat terecht kon worden vastgesteld: 'er is een vaderlands geschiedenisbeeld van vóór Geyl en een van na hem'. Van gelijke opppevlakkigheid (of bevooroordeeldheid?) getuigt het, dat hij mij een opvatting in de schoenen schuift, waarvan hij het tegendeel op verscheiden plaatsen van mijn geschriften kan vinden.

Het opstel van de oud-archivaris mej. G. H. Kurtz over Kenau is een verkorte herdruk van haar hierboven genoemd boek, waarin zij de kloeke Haarlemse zakenvrouw op goede grond het legendarisch aureool heeft ontnomen. De derde Haarlemse archivaris, die meegewerkt heeft, de heer N. M. Japikse, stond een artikel af onder de weinig gelukkig geconstrueerde titel: 'De invloed en de gevolgen van het beleg van Haarlem op Noord-Holland in 1573'. Het heeft de verdienste, dat het licht werpt op de in de kiem gesmoorde autonomie van Hollands Noorderkwartier, maar loopt helaas wel wat achteloos heen over de rol, die de brute gouverneur Sonoy daarbij gespeeld heeft, al kan men toegeven, dat de meest bedenkelijke trekken ervan eerst later aan den dag traden. Twee militaire medewerkers, H. A. Treu en L. J. Spanjaardt Speekman dragen studies bij over het beleg. Het eerste is een soort kroniek met allerlei détails ervan en het tweede brengt wat 'losse', maar daarom nog niet onbelangrijke aantekeningen erover. Een veertigtal bladzijden met keurige illustraties: reproducties van kaarten, oude prenten en doeken, ook foto's van tentoongestelde voorwerpen, ronden het welgeslaagde gedenkboek af.

L. J. Rogier (†)

M. E. van Opstall, ed., *De reis van de vloot van Pieter Willemz. Verhoeff naar Azië, 1607-1612* (Werken Linschoten-Vereeniging LXXIII, LXXXIV, 2 dln; 's-Gravenhage: Martinus Nijhoff, 1972, xviii + 441 blz., 6 illustraties en 6 kaarten).

Het is verheugend, dat aan de hoeveelheid tot op heden gepubliceerde bronnen betreffende het optreden van de Nederlanders in Azië in de zestiende en zeventiende eeuw thans wederom een uitgave is toegevoegd. De Linschoten-Vereeniging zet terecht een traditie voort, omdat is gebleken, dat er nog altijd bronnen zijn, betrekking hebbende op de beginfase van de Nederlandse koloniale geschiedenis, die voor publicatie in aanmerking komen, zoals de schrijfster in haar voorwoord constateert.

De onderhavige studie, die tevens heeft gediend als dissertatie voor de Rijksuniversiteit van Utrecht (promotor prof. dr. S. L. van der Wal), behandelt de reis van de vloot van Pieter Willemsz. Verhoeff. Deze vloot, de laatste vóór de benoeming van een gouverneur-generaal, is in 1607 uitgezield in opdracht van de VOC. De Heren XVII hebben zeer wel ingezien, dat het tijdstip van uitzeilen belangrijk is geweest. Zij hebben spoed betracht bij het treffen van de voorbereidingen, waarmee men is begonnen onmiddellijk na het vertrek van de vloot van Paulus van Caerden in april 1606. De motieven zijn gelegen in een eventueel bestand tussen de Nederlanden en Spanje in de nabije toekomst. Het was derhalve zaak om, voordat dit bestand een feit was geworden, de belangen in Oost-Indië te hebben veilig gesteld of zo mogelijk te hebben vergroot. De instructie voor Verhoeff bevestigt deze zienswijze.

De opzet van dit werk is de gebruikelijke, hetgeen wil zeggen, dat na voorwoord en inleiding in de bijlagen de voornaamste bronnen, voorzien van de noodzakelijke annotatie, worden gepubliceerd.

De belangrijkste bron is het journaal, gehouden door Johan de Moelre, opperkoopman op het schip van Verhoeff, en Jacques Lefebvre, fiscaal van de vloot. Dit journaal is door J. Commelin in zijn tweedelige en in 1646 in Amsterdam uitgegeven werk, getiteld *Begin ende Voortgangh van de Vereenighde Nederlantsche Geoctroyeerde Oost-Indische Compagnie*, opgenomen.

Afgezien van enkele leemtes zijn de verrichtingen van Verhoeff's schepen in het algemeen goed via de bronnen te reconstrueren. De gebeurtenissen op Banda, waar Verhoeff op 22 mei 1609 wordt vermoord, en de verrichtingen van de schepen de Arend en de Valk, die onder commando van Jacob de Bitter naar de kust van Coromandel worden gezonden, nadat hiertoe in de Brede Raad op 25 september 1608, als Goa is bereikt, is besloten, kunnen niet nader vanuit de bronnen worden toegelicht.

De vloot, die als geheel slechts optreedt bij de blokkade van de baai van Mozambique in juli en augustus 1608, gaat na het bereiken van Voor-Indië uit elkaar voor het vervullen van opdrachten in Voor-Indië, Zuid-Oost Azië, Japan, de Molukken en de Filippijnen. Wellicht is dit de oorzaak van het feit, dat de schrijfster er niet geheel in is geslaagd om een duidelijk overzicht te geven van de activiteiten van de op bepaalde momenten in verschillende gebieden opererende schepen. Meer verwijzingen en een nauwkeuriger vermelden van data zouden ten deze een grotere duidelijkheid hebben verschaft. Dit wil echter niet zeggen, dat niet alle verrichtingen van de schepen op zich zelf aan de orde komen; dit is zeker wel het geval.

Tot besluit van de inleiding komt de schrijfster tot een oordeel over de behaalde resultaten. Zij geeft blijk van een zeker optimisme, dat naar mijn mening teveel is gebaseerd op de versterking van de Nederlandse positie in de Molukken. Dit feit valt niet te ontkennen, maar desondanks blijft de vraag, of één en ander geheel tot de verdiensten van